

نقش طراحی معماری خلاقانه و هوشمندانه در آسایش و امنیت اجتماعی فضاهای

شهری. نمونه مورد مطالعه: شهرک مسکونی در شهرستان دماوند^۱

ایرج ابراهیمی بسابی^۲، حدیثه کامران کسمائی^۳

چکیده

امنیت فضاهای شهری یکی از ارکان اساسی دستیابی به یک جامعه سالم و داشتن شهرهای پایدار می باشد. بدون شک برای پیشرفت و توسعه یک جامعه مهم ترین رکن، ایجاد امنیت و تأمین آرامش و آسایش در جامعه می باشد. مؤثرترین و تأثیرگذارترین راهکار برای افزایش امنیت، طراحی و بازطراحی محیط های مصنوع است. پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و با روش توصیفی-تحلیلی در بستر مرور متون کتابخانه ای صورت گرفته است. هدف از این پژوهش بررسی نقش و جایگاه معماری خلاقانه و هوشمند و ارائه راهکارهای طراحی به منظور افزایش آسایش و امنیت اجتماعی فضاهای شهری می باشد. به این منظور شهرک مسکونی واقع در شهرستان دماوند به عنوان نمونه مورد بررسی قرار گرفته است در بررسی آسایش و امنیت در شهرک مسکونی واقع در شهرستان دماوند، نتایج حاصل از این پژوهش بیانگر این است که با طراحی خلاقانه محیط های مصنوع، از طریق تعیین قلمرو (قلمرو گرایی)، نظارت (اعم از رسمی و غیررسمی)، کنترل ورودی و خروجی، امنیت فیزیکی، مدیریت و نگهداری در واقع می توان فرصت های جرم و جنایت را کاهش و امنیت عمومی در سطح شهر را افزایش داد که به دنبال آن بهبود کیفیت زندگی شهروندان، امنیت و آسایش جامعه فراهم شود.

واژگان کلیدی: فضاهای شهری، امنیت اجتماعی، معماری خلاقانه، کیفیت زندگی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۱۱

^۱ این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد با موضوع طراحی شهرک آسایش با نگاهی به معماری بومی

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، گروه معماری، واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Iradj_ebr@pardisiau.ac.ir

^۳ استادیار و عضو هیئت علمی تمام وقت گروه معماری، واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول):

hadiskamran@pardisiau.ac.ir

مقدمه

امنیت فضاهای شهری در اطراف واحدهای مسکونی جزء اساسی ترین کیفیت های مورد نیاز ساکنین هر منطقه است. فضای شهری بستر زندگی و فعالیت شهروندان است و با توجه به ویژگی های افراد و گروه های سنی، اجتماعی و جنسی، باید بتواند محیط امن، سالم و پایدار و جدایی فراهم کند و به شیوه مناسبی به نیازهای مختلف تمام گروه های اجتماعی پاسخ دهد (گلی، ۱۳۹۰). احساس امنیت در فضاهای شهری یکی از مهم ترین شاخص های کیفیت فضای محسوب می شود. با افزایش ضرورت ایجاد امنیت در جوامع، ابزار، شیوه ها و رویکردهای ایجاد و حفظ آن دستخوش تحول شده است (پیشگاهی فرد و احمدی دهکا، ۱۳۸۹). در بسیاری از موارد نوع طراحی فضای کالبدی، نقشی که مکان خاص به خود می گیرد و ابعاد اجتماعی یک محدوده منجر می گردد که فضاها امن و بالعکس ناامن گردند (ادیبی سعدی نژاد و عظیمی، ۱۳۹۰). در جهانی که بسر می بریم واژه جرم و آسیب های اجتماعی از جامعه جدایی ناپذیر است و هر جا جمعیتی وجود دارد جرم و آسیب های اجتماعی هم وجود خواهد داشت. شهر با تمامی لایه های خود که اعم از فرم کالبدی، کاربری های فعالیت، سیمای فضا، حرکت و دسترسی و استخوان بندی فضاهای همگانی می تواند به ایجاد فضای امن و مطمئن کمک بسیاری بنماید و فضایی اجتماع گرا به وجود آورد. شهروند را به مکث و جمع شدن تشویق کرده و برعکس به تعبیر ادوارد هال ۴ فضا به لحاظ کالبدی نیز می تواند بازدارنده های اجتماعی بوده و فضایی اجتماع گریز پدید آورد (طالب پور، ۱۳۹۶).

نکته قابل توجه این است که میزان انواع جرائم و انحرافات اجتماعی در مناطق مختلف شهری متفاوت است. چراکه جرم دارای ظرف مکانی و زمانی منحصر به فرد است که در نتیجه رفتار مجرمانه در واحد مکان توضیح یکسانی ندارد. برخی مکان ها به لحاظ ساختار کالبدی خاص، نوع فعالیت و ویژگی های ساکن آن مکان فرصت بیشتری را برای وقوع جرم فراهم می کنند و مجرمان انگیزه دار را بر اساس انتخاب عقلانی به دنبال کم خطرترین و مناسب ترین فرصت ها و شرایط مکانی برای ارتکاب عمل مجرمانه هستند به سوی خود جلب می کنند. بنابراین برخی از مکان ها و نقاط شهری هستند که مستعد جرم خیزی و بروز آسیب های اجتماعی (لحمیان، ۱۳۹۶).

---

⁴ Edward Hall

امنیت، احساس آرامش و اطمینان از عدم تعرض به جان، مال و سایر حقوق انسان است. این ارزش انحصاری، یکی از ضرورت‌های زندگی فردی و اجتماعی است. مسئله‌ی امنیت فضایی و احساس امنیت در شهر، مقوله‌ای است که کم‌وبیش در تمامی کشورهای جهان مورد توجه قرار می‌گیرد. در حقیقت از آنجایی که یکی از معیارها و عوامل مهم در مباحث مرتبط با جنبه‌های اجتماعی توسعه پایدار، تشویق شهروندان برای حضور در فضاهای شهری و تقویت تعاملات اجتماعی در این عرصه‌ها است، طبیعتاً شناسایی و رفع موانع چنین حضوری ضروری می‌گردد. بررسی یافته‌های مطالعات متعدد به عمل آمده در نقاط مختلف جهان، گویای این واقعیت است که یکی از مهم‌ترین موانع دستیابی به این هدف، احساس عدم امنیت در فضاهای شهری می‌باشد. انسان همواره به دنبال تأمین امنیت، به عنوان یکی از نیازهای اساسی خود است و احساس امنیت به عنوان مهم‌ترین فاکتورهایی است که امروزه در طراحی فضاهای شهری باید مدنظر قرار دهیم فقدان امنیت، احساس خطر و ترس از جرم و جنایت در محله‌ها و فضاهای شهری موجب عدم استفاده و ترک کردن افراد از آن مکان می‌باشد.

شهرک مسکونی دماوند با توجه به موقعیت خاص جغرافیایی و اقلیمی مناسب جهت سکونت خانوارهای که خسته از معضلات و شلوغی شهرهای بزرگ به دنبال مکانی جهت آسایش و آرامش روحی و روانی می‌باشند و امنیت و آسایش و آرامش زندگی در این شهرک اولویت مهم خانوارها جهت سکونت در آن می‌باشد. از این رو در طراحی معمارانه این شهرک لزوم توجه به حفظ امنیت و آرامش ساکنین اهمیت فراوانی دارد. از طرفی زمین‌های بایر و باغ‌های فراوان اطراف این پروژه اجازه توسعه و پیشروی و افزایش ساخت‌وسازها را به شدت فراهم نموده که به نوبه خود باعث افزایش جمعیت محدوده و در نتیجه پتانسیل افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی در محدوده را فراهم آورده است. در این راستا هدف پژوهش حاضر ارزیابی نقش طراحی معماری خلاقانه و هوشمندانه در افزایش آرامش و امنیت فضاهای شهری این شهرک مسکونی می‌باشد.

در باره موضوع پیشگیری از جرم تحقیقات و مقالات بسیار از متصدیان ذی‌ربط اعم از پلیس، مطالعه اجتماعی، روانشناسی بالینی و غیره انجام گرفته که به برخی از این تحقیقات اشاره می‌شود. تحقیقات انجام شده در زمینه‌ی امنیت شهری توسط پژوهشگران داخل ایران:

کاظمی پور (۱۳۹۴)، در تحقیق خود دیدگاه‌های جامعه‌شناسی آسیب‌های اجتماعی را مطرح می‌کند که بر محیط اجتماعی تأکید داشته و شکل‌گیری رفتارهای انحرافی را به اموری چون، ساخت اجتماعی که بر افراد جامعه احاطه دارد را مطرح می‌کند. تکیه خواه و همکارانش (۱۳۹۲)، به تعریف جرم و پیشگیری از جرم به طریق طراحی محیطی می‌پردازد. کلاتری و همکاران (۱۳۸۹)، در مطالعه ارتباط بین محیط و رفتار انسان‌ها پیشینه‌ای طولانی دارد به گونه‌ای که در طول زمان این ارتباط همواره محل بحث و مناقشه است. آقا غنی زاده (۱۳۹۱)، از دو دهه قبل به‌ویژه از سال ۱۹۹۰ و با رشد شتابان و افزایش بی‌رویه بزهکاری در مناطق شهری توجه و علاقه زیادی نسبت به بررسی‌های مکانی جرائم شهری شکل گرفت و همین امر موجب شد تا ابزارهای تحلیل فضایی توسعه یابد و نظریات و رویکردهای مکانی جدیدی در این زمینه مطرح می‌گردد، اشاره می‌کنند. یاوری و آقاخانی (۱۳۹۵)، مهم‌ترین و اصلی‌ترین هدف اطلاعات جنایی کشف جرائم دانسته. کشف، خنثی‌سازی و کشف پیش‌دستانه جرم در مدیریت جرم یابی از مهم‌ترین اهداف است. منصوری و همکارانش (۱۳۹۴)، مطالعاتشان بر اساس نتایج ارائه‌شده، مدیریت شبکه‌ای چهار کارکرد «تجزیه و تحلیل اطلاعات»؛ «اقدامات فنی-مخابراتی»؛ «نیروی انسانی ماهر و مجرب» و «استفاده از بانک‌های اطلاعاتی درون و برون‌سازمانی» در سطح اطمینان ۰/۹۹ تأثیر معنی‌داری بر کشف جرائم جنایی در استان یزد دارند. بیابانی (۱۳۸۷)، فرآیندها و محصولات اطلاعاتی حاصل از موارد جنایی، منابع اطلاعاتی موجود از بررسی‌ها و آزمون‌های جنایی و راه‌های ایجاد در داخل و در امتداد روابط بین‌رشته‌ای با استفاده از فناوری اطلاعات و مجموعه اطلاعات موجود را بررسی می‌کند. خلعتبری و بیابانی (۱۳۸۶)، در کتاب "جرم یابی قتل از نگاه کارآگاهی" اقدامات لازم و مؤثر در جرم یابی قتل‌های زنجیره‌ای و معاینه از صحنه قتل توسط کارآگاهان انجام می‌شود. صدیق سروستانی (۱۳۹۰)، به آزمودن سطح ترس از جرم شهروندان دریکی از محله‌های تهران با تدوین مدل علی پرداختند.

پژوهش‌های انجام‌شده در مفهوم الگوهای رفتاری و فضای شهری در خصوص امنیت شهری: تحقیقات انجام‌شده در زمینه ی امنیت شهری پژوهشگران خارج از ایران:

گری و کتله (۱۸۳۳)، نخستین پژوهش‌های علمی محیطی جرم را با بهره‌گیری از اکولوژی اجتماعی اولین نقشه‌های جرم به‌وسیله این دو نفر ترسیم‌شده است (رحمت، ۱۳۹۰: ۷۳). اسکار نیومن در سال (۱۹۷۰)، در کتاب فضاهای قابل دفاع: قلمرو و ایجاد حس مالکیت در ساکنین؛ نظرات طبیعی و توانایی

دیده شدن؛ بهبود سیمای ساختمان؛ مجاورت کاربری مسکونی با دیگر امکانات مورد نیاز مردم؛ نوشتن کتابی در اصطلاح قبلی اش، با عنوان «خلق فضای قابل دفاع»، بررسی تأثیر گونه‌های مسکن بر توانایی ساکنان در کنترل محیط؛ وجود کمترین میزان فضای غیرقابل دفاع در بلوک‌های شهری متشکل از خانه‌های تک‌واحدی؛ قرار داشتن باغ-کاشانه‌ها در میان خانه‌های تک‌واحدی و بلندمرتبه‌ها از نظر دارا بودن فضای غیرقابل دفاع؛ دارا بودن بیشترین میزان فضای غیرقابل دفاع در بلندمرتبه‌ها، راحت تر بودن کنترل فضاهای عمومی برای ساکنین در آپارتمان‌های کم واحد است (دیوشلی و کریمی آذر، ۱۳۹۶). هانتینگتون در بین سال‌های (۱۹۲۶-۱۹۴۵) تحقیقاتی در زمینه ی نقش عوامل محیط در وقوع انواع جرم‌ها، انجام داده شده است (رحمت، ۱۳۹۰: ۷۵). ساترلند (۱۹۴۷)، نظریه معاشرت ترجیحی، بزه یک رفتار اکتسابی و فراگرفتنی از محیط است. رفتار مجرمانه در اثر تعامل با دیگر افراد از طریق ارتباط و معاشرت آموخته و نسبت تعداد معاشرت‌های ترجیحی و طول مدت این معاشرت‌ها برای فرآیند یادگیری بزه تأثیرگذار است (محسنی، ۱۳۹۵).

رابرت پارک (۱۹۵۲)، نظریه زیست‌بوم انسانی مطرح شد (رحمت، ۱۳۹۰: ۸۱-۹۵). جفری-جاکوبز (۱۹۷۰)، نظریه پیشگیری از جرم و جنایت از طریق طراحی محیطی (محمدپژوه و رضایی راد، ۱۰۳-۱۰۸). جاکوبز (۱۹۶۰)، در کتاب مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی می‌نویسد: چشمان ناظر، مرزبندی روشن بین فضای عمومی و خصوصی؛ پیوسته مورد استفاده قرار گرفتن پیاده راه‌ها؛ ایجاد اختلاط در کاربری است (فرزانه، ۱۳۹۹). جعفری (۱۹۷۰)، جفری در کتاب جلوگیری از جرائم شهری با طراحی محیطی، انتشار کتاب پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی که در انتخاب نام رویکرد CPTED مؤثر بود؛ کاهش وقوع جرم از طریق حذف تقویت‌کننده‌های آن (دیوشلی و کریمی آذر، ۱۳۹۶). ساویل کلوند (۱۹۹۷)، نسل دوم CPTED همبستگی اجتماعی، سال ۲۰۰۰ به بعد مدل امنیت گسترتری مطرح شده است (فلاح و رضایی، ۱۳۹۳: ۶). ایجاد رویکرد نسل دوم CPTED و توصیه به در نظر گرفتن مسائل اجتماعی و روان‌شناسانه در ورای توجه به محیط فیزیکی برای پیشگیری از جرم در مناطق مسکونی (دیوشلی و کریمی آذر، ۱۳۹۶).

دوران نوجوانی یکی از بحرانی ترین دوران زندگی هر فرد به شمار می آید. ورود به این مرحله نوجوانان را با مشکلات بسیاری درگیر می کند. بزهکاری ۵ نوجوانان پدیده ای اجتماعی جهانی است. گرچه جوامع گوناگون برحسب وضعیت اقتصادی و اجتماعی خود با انواع متفاوتی از آن رو به رو هستند(حجت خواه و همکاران، ۱۳۹۲). سه عامل مؤثر در ارتکاب به جرم را می توان به: "معجرم، قربانی، محل وقوع جرم". علل به وجود آمدن جرم و جنایت را پژوهشگران به چهار عامل دسته بندی کرده اند:

- نداشتن تشکیل و سازمانی در جامعه و پراکندگی اجتماعی را عامل انتشار رفتارهای ناهنجار در کلان شهرها به شمار می رود.
- وضعیت «آنومی» یک نوع کیفیت و موقعیت است که هیچ بنیان و اساسی در فرهنگ جامعه و بخصوص فرهنگ اجتماعی به هم ریخته خواهد بود. در تفسیر ساختاری» در این حیطه با چهار موضوع روبرو هستیم:

الف- بی توجهی به افراد غریبه، در شهرهای بزرگ که با افراد غریبه روبه رو می شوند در چنین شرایطی محیط آماده برای بزه کاران هست که به راحتی مرتکب به جرم و بزهکاری دست می زنند.

ب- لاعلاج و درمانده بودن، در کلان شهرها به دلیل اختلاف طبقاتی از نظر اقتصادی تعداد تنگدستان و محرومین رو به افزایش است.

پ- توسعه شهرها، کلان شهرها، به دلیل تفاوتها و گسترش در جمعیت و بزرگی شهرها امکان بروز جرم و حتی جرم های سازمان یافته برخورد می کنیم. موضوع های به هم پیوسته، برای پیدا کردن ارتباط بین کلان شهرها و جرم و جنایت مکانی بسیار خوبی است. در صورتی این اتفاق می افتد که امنیت در جامعه ای حفظ نشود و می بایست امنیت را برای افراد و شهروندان نگه داشت تا امنیت جامعه به خطر نیفتد(امیر احمدی، ۱۳۹۵).

با شناختن تأثیرات محیطی بر انسان و استفاده از علوم مختلف، توانایی آن را داشته تا با طراحی مناسب بر کاهش میزان جرم و جنایت در کلان شهرها بکاهیم. و بر این اساس به نظریات در ارتباط با محیط طبیعی می پردازیم:

---

⁵ Delinquency

نظریه جبرگرایی محیطی^۶ معتقد به وجود جبر علمی در مورد انسان است. «انریکو فری» یکی از بنیان‌گذاران این مکتب می‌گوید: در این جبر قطعی عوامل مختلفی باید مورد بررسی قرار بگیرند که عبارت‌اند از: عوامل انسانی یا فردی، عوامل فیزیکی یا محیطی و عوامل اجتماعی. به عبارت دیگر باید اولاً: بنیادهای مربوط به جسم و روان مجرم را مورد مطالعه قرارداد، ثانیاً: محیط فیزیکی چون آب و هوا، خاک، حرارت و شرایط جوی حاکم بر بزهکاری باید مورد توجه قرارداد و در آخر عوامل اجتماعی را همچون مذهب، سطح فرهنگ، مشکلات اقتصادی و سیاسی کشور باید مورد توجه واقع شوند (نوربها، ۱۳۸۶: ۱۵۸).

نظریه بوم انسانی در مکتب شیکاگو^۷ توسط جامعه‌شناسانی مانند پارک^۸ و بر گس^۹ مطرح شد (امیریان فارسانی، ۱۳۹۸). این دیدگاه یکی از مهم‌ترین نظریاتی است که به بررسی علل وقوع جرم می‌پردازد. این نظریه تأثیرات محیطی و کالبدی شهر در پیدایش نوع رفتار، پراکندگی گروه‌های قومی، فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شهر توجه دارد و در سیر تکوینی خود می‌کوشد اصول و ویژگی‌های مکانی مؤثر در شکل‌گیری ناهنجاری در حوزه‌های شهری را تبیین می‌کند (بیانلو و منصوریات، ۱۳۸۸: ۱۰۵).

بعدها بریسک^{۱۰} و وبر^{۱۱} با استفاده از داده‌های مربوط به محله‌های شیکاگو، «فرضیه ایستایی جامعه کوچک» مطرح کردند از نظر آنان چنانچه قائل به نظریه گذار در محله‌ها و تأثیر آن در افزایش میزان بزهکاری نیز نباشیم، همچنان شاهد مناطق جرم خیز هستیم (رحمت، ۱۳۸۸: ۹۹-۱۰۰).

احساس تعلق ما را به محیط و افراد پیرامون پیوند می‌دهد و باعث می‌شود بسیاری از نیازهایی که در ارتباط با دیگران و محیط داریم برطرف شود. این دسته از نیازها در سلسله‌مراتب نیازهای مازلو به نیازهای تعلق پذیری و عشق نام‌گذاری شده‌اند (پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۷: ۱۶).

⁶ Environment determinist

⁷ Chicago school

⁸ Park

⁹ Burgess

¹⁰ Barsik

¹¹ Webber

ایران از تعداد زیادی اقوام در مناطق مختلف تشکیل شده و می توان مهم ترین ویژگی های آن ها را به بومی زندگی کردن اشاره کرد. در میان این قوم های چه قومی از قدرت خود می تواند از اقتصاد، سیاست و دیگر منابع موجود در ایران سهم بیشتری به خود اختصاص می دهد (بهشتی و حقمردی، ۱۳۹۵). حسی که زندگی کردن در یک مکان به انسان می دهد، حس مکان بر ارزش ها است و نگرش ویژه ای که انسان ها نسبت به هم نشان می دهند تأثیر گذار از مکان است. در نگرش روانشناسی و تعلق خاطر به مکان را با مجموعه عملکردهای مختلف برای شناساندن حیطه محیطی - روان شناختی را بیان می دارد که از آن برای محل استقرار رفتاری یا همان معنای اصلی که مکان - رفتاری است را تشکیل می دهد (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۳).

انسان و مکان دو عامل تأثیر گذار در فرآیند به وجود آمدن حس تعلق به مکان است (ضابطیان و خیرالدین، ۱۳۹۸). معیارهایی که برای حس مکان می توان برشمرد: ۱- احترام به نیازهای انسانی، توجه به موضوعاتی چون آرامش، ایمنی و زیبایی، ۲- عدم تمایل به جایگزینی ۳- میزان علاقه ۴- انعطاف پذیری، توانایی و قدرت فضا در پذیرفتن عملکردها و مأوا دادن فعالیت های گوناگون، ۵- سازگاری بصری، که متناسب با خصوصیت های بصری منظر با عملکرد و معنی محیط (محمدپژوه و رضایی راد، ۱۳۹۵).

روش شناسی

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی است. گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه ای (کتاب ها، مقالات و پیشینه تحقیقات) و استفاده از سایت های اطلاعاتی همچون MAGIRAN. SID.ISI، اسناد شهری و مقالات داخلی و بین المللی منتشر شده طراحی معماری می باشد. برای درک روابط موجود بین منابع و الگوهای به دست آمده از نمونه گیری، غیر احتمالی استفاده شده است. این روش بر پایه فرضیه استوار بوده و تجزیه و تحلیل نوشتارها به استخراج معانی، نگرش ها، اولویت ها، ادراک و روش های سازمان دادن، ادراک جهان اطراف و منابع موجود است. سنجش، تجزیه و تحلیل داده های استخراج شده، از روش کیفی با رویکرد تحلیل محتوا و استفاده از واژه ها به توصیف واقعیت پرداخته است.

در این تحقیق امنیت از متغیرهای مهم است که ابعاد آن پرداخته می شود. امنیت یک واژه کاملاً ذهنی است و با روان انسان سروکار دارد. درنهایت با ذهنیتی که از این حس در محیط زندگی برای انسان‌ها پیش می آید او در تلاش است که امنیت را حفظ کند تا به آرامش برسد. امنیت شهروندان در گرو حفظ آرامش است (شارع پور و تولایی، ۱۳۹۵). این واژه کاملاً از حس برمی خیزد و فقط قابل ادراک است. این احساس متأثر از تهدیدهایی است که رابطه مستقیم با جرم دارد. احساس ناامنی که در جامعه از عوامل خارجی که عامل تهدیدکننده در جامعه محسوب می شود رابطه مستقیم نداشته ولی در یک راستا باهم در حرکت هستند. در نتیجه می توان این تفکر را که انسان نسبت به محیط بیرونی پیدا می کند از عوامل تهدیدکننده‌ای باشد که به او منتقل می گردد (حیاتی و دیگران، ۱۳۹۷). ارتباط زنجیره‌ای بین منطقه وقوع جرم، اجتماع و رفتارهای ضداجتماعی به خوبی بیانگر این است که این رفتارها در جامعه به جرم و انحرافات و درنهایت به آسیب اجتماعی ختم می شود (صدیق سروستانی، ۱۳۷۹: ۱۸۲).

امنیت اجتماعی؛ از نظر بری بوزان ۱۲ قابلیت حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی با شرایط قابل قبول از تحول می داند. در واقع او، امنیت را به حفظ ارزش‌ها و هویت گروهی تقلیل می دهد و مقصور از آن را، چگونگی حفظ و دفاع از ارزش‌ها و هویت می داند (تقی پور و دیگران، ۱۳۹۷).

امنیت اقتصادی ۱۳؛ امنیت مالی و ایجاد آن چنان نظامی در اجزا و بخش‌های مختلف اقتصادی جامعه است که افراد را از احساس خطر، نسبت به کمبود و فقدان لوازم و امکانات اساسی مورد نیاز خود مصون می دارد و احساس امنیت جسمی و جانی پاسخگو در محیط عمومی را داشته باشد (نوی و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۲). امنیت جانی ۱۴؛ به معنای تضمین جسم و جان افراد در مقابل خطرات و آسیب‌های است که مانع از ادامه حیات آنان شود. بنابراین، شرایط امنیت جانی، شرایطی است که هیچ گونه تهدیدی علیه جان افراد جامعه وجود نداشته باشد. بعد امنیت عاطفی ۱۵؛ شامل سهیم بودن اطرافیان در شادی‌ها و کمک به رفع مشکلات در گرفتاری‌ها است. بعد امنیت ارتباطی ۱۶؛ شامل میزان تعاملات پاسخگوی با اعضای

¹² Barry Buzan

¹³ Economic Security

¹⁴ Life Security

¹⁵ Emotional Security

¹⁶ Communication Security

خانواده و خویشاوندان و میزان تعاملات با دیگر افراد جامعه است (نیارم، ۱۳۹۶: ۸۱).

جدول ۱ پروژه امن معرفی شده در سال ۲۰۰۲ (حیاتی، رستمی، و بودات، ۱۳۹۷).

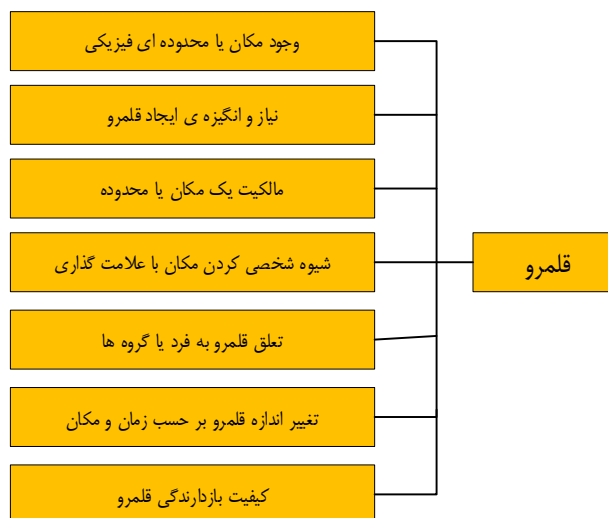
بهره‌وری	انتظار مردم از یک فضای که در دسترس هست استفاده کنند و نهایت استفاده را از آن فضا ببرد. اگر فضایی خالی از سکنه باشد و کسی در آن حضور پیدا نمی‌کند.
قابلیت دسترسی و ارتباط	اگر فضایی یکسری امکانات را داشته باشد و مردم برای استفاده از آن در آن فضا حضور پیدا می‌کنند. و زمانی این اتفاق می‌افتد که آن فضا در دسترسشان باشد.
راحت بودن و احساس آرامش	انسان‌ها برای استفاده از آن فضا نیاز دارند که در آن فضا احساس راحتی داشته باشند و ذهنیت بدی از آن فضا نداشته باشد.
داشتن روابط اجتماعی	مهم ترین عاملی که باعث شروع و مستمر روابط اجتماعی می‌شود امنیت هست

یافته ها

طراحی هوشمندانه و خلاقانه: فولر (۱۳۷۰)، نیز در مطالعات خود تحت عنوان "ساخت شهرهایی که کار می‌کنند" بر نقشی که محیط کالبدی در اوضاع شهر و امنیت در شهر دارد تأکید می‌نماید. وی بیان می‌کند که تنوع کالبدی محیط، گونه‌های مختلف گروه‌های استفاده‌کنندگان خیابان را ایجاد می‌کند، این گروه‌ها بخش مهم یک زندگی سالم اجتماعی همگانی هستند و یک زندگی اجتماعی همگانی سالم دارای مجرمین کم‌تر و فرصت‌های ارتکاب جرم کمتر است. فولر در خصوص تحقیقی در تورنتو توضیح می‌دهد که از ساکنان چند ناحیه با کالبد متفاوت در خصوص احساس امنیت در شهر سؤال شده بود. ساکنانی که احساس عدم امنیت می‌کردند. در واحدهای همسایگی ساکن بودند که ساختمان‌های آن دارای قدمت یکسان بوده و سکونت کاربری اصلی آن‌ها محسوب می‌شده است و توسعه‌های بلندمرتبه در آن‌ها صورت گرفته است. وی در ادامه توضیح می‌دهد که همان‌طور که جیکوبز نیز اذعان داشت، مردمی که در نواحی با کالبد متنوع زندگی می‌کنند یعنی جایی که تنوع بالا و کاربری‌های مختلط وجود دارد، طول بلوک‌ها کوتاه هستند و ساختمان‌های جدید و قدیم در کنار یکدیگر قرار دارند، بیشتر احساس امنیت وجود دارد. چند راهبردی در پیوستگی با طراحی به جهت کاهش جرم را می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

جدول ۲ راهبردی پیوستگی میان طراحی (حیاتی و دیگران، ۱۳۹۷)

منظرسازی	روانشناسی	نظارت طبیعی	قلمرو
نگهداری	فعالیت پشتیبانی	کنترل دسترسی	امنیت فیزیکی

شکل ۱ موارد مهم تشکیل قلمرو(شاه چراغی و بندرآباد، ۱۳۹۶: ۶۶)

افرادی که انگیزه ارتکاب جرم را دارند در صورت مشاهده نظارت طبیعی از سوی ساکنین مناطق شهری متوجه شوند در مقابل این نظارت نیز آن‌ها اقدامی نخواهند کرد و به این واسطه جرم نیز کمتر می‌شود(حیاتی و دیگران، ۱۳۹۷). انسان از جهات بسیاری به آرامش نیازمند است که این جهات، ناشی از قلمروهای مختلف حیای انسانی می‌باشند، مانند عبادت، تفکر، استراحت، مطالعه در (انعام: ۱۳ و ۹۶) جایی برای آرامش در شب و روز برای انسان آمده است(مفیدی شمیرانی و دیگران، ۱۳۹۵: ۳۷).

جدول ۲ راهبردی پیوستگی میان طراحی(شاه چراغی و بندرآباد، ۱۳۹۶، ص ۶۶).

فضای قابل دفاع	این نظریه در سال ۱۹۷۲ توسط اسکار نیومن ۱۷ بیان گردید و اصول و مبانی قابل دفاع باهدف اصلاح شرایط کالبدی یک محله به گونه‌ای که ساکنان قادر باشند محیط اطراف خانه‌هایشان را کنترل کنند شکل گرفته است(فرزانه، ۱۳۹۹).
نگهداری	با پافشاری بر کنترل و نگهداری از فضا تصویری مثبت برای ساکنین خواهد داشت چون ساکنین محله‌ای تصویری خوبی خواهند داشت که محله توسط همسایگان تحت کنترل خواهد بود و احتمال ارتکاب جرم به حداقل می‌رسد و درنهایت احساس آرامش به ساکنین بر گردانده می‌شود(حیاتی و دیگران، ۱۳۹۷).
فعالیت‌های پشتیبانی	برای حضور پیدا کردن ساکنین در فضاهای عمومی می‌توان این پشتیبانی را ایجاد کرد. چون با حضور فیزیکی ساکنین می‌توان نظارت بیشتری در فضای عمومی داشت و درنهایت نیز به کنترل اجتماعی به صورت کاملاً غیررسمی دست یافت باشند(حیاتی و دیگران، ۱۳۹۷).
کنترل دسترسی	با این روش می‌توان تفاوتی بین فضاهای خصوصی و عمومی ایجاد کرد. این کنترل دسترسی باید در ورودی‌ها و خروجی‌ها به صورت جداکننده‌ها مثل حصار کشی فلزی، استفاده از نورپردازی و محوطه‌سازی دسترسی‌ها را محدود کرده و از ورود و خروج غریبه‌ها جلوگیری به عمل آورد(حیاتی و دیگران، ۱۳۹۷)
امنیت فیزیکی	با در نظر گرفتن مباحث و جرم خیزی به این موضوع فکر شود و برای آن‌ها سدی ایجاد کنند که برای مجرمین غیرقابل نفوذ باشد و یا نفوذشان را به سختی انجام شود(حیاتی و دیگران، ۱۳۹۷).
روشنایی	روشنایی یکی دیگر از عوامل دعوت‌کنندگی از ساکنین برای حضور مداوم در محیط زندگی خود است به این دلیل که افراد وقتی از فضای تاریک به فضای روشن وارد می‌شوند احساس امنیت می‌کنند(حیاتی و دیگران، ۱۳۹۷). و حس اینکه همسایه‌ها او را می‌بینند نیز احساس رضایتمندی از خود نشان می‌دهند(حیاتی و دیگران، ۱۳۹۷). نور منشأ حیات است. در تمامی ادیان نور معنایی ویژه دارد. نور اصلی‌ترین عامل درک بصری محیط است. بدون نور، فرم، رنگ، یا باف قابل دیدنی وجود نخواهد داشت. نور در محیط می‌تواند باعث شادمانی یا غمگینی ما شود(شاه چراغی و بندرآباد، ۱۳۹۶: ۲۹۲).
قلمرو	انسان‌ها، برای ایجاد قلمرو و حفاظت از مرز خود از روش‌های ماهرانه و خلاقانه متعددی استفاده می‌کنند. بسیاری از قوانین مدنی نیز در خدمت حفاظت از قلمرو افراد وضع شده‌اند. برای شکل‌دهی به قلمرو، انگیزه، مکان، واحد اجتماعی، زمان، روش‌های علامت‌گذاری قلمرو، بسیار مهم هستند(شاه چراغی و بندرآباد، ۱۳۹۶). همچنین، رفتار قلمرو گرایانه از راه نظارت بر تعامل اجتماعی جلوگیری می‌نماید(پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۷: ۲۴۹).

بنابراین در طراحی باید پویایی خلوت را به صورت فرآیندی متغیر در نظر گرفت و فراموش نکرد که افراد در این فرآیند مرز پیرامون خود را در برابر دیگران و در زمان‌های گوناگون باز و بسته می‌کنند و با استفاده از فضای شخصی و رفتار قلمروی و سازوکارهای دیگر می‌کوشند تا به خلوت مطلوب دست یابند(پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۷).

پیاده راه: بخشی از فضای شهری را به عنوان مسیر پیاده در نظر گرفته و به صورت اختصاصی در ساعات مختلف شبانه‌روزی برای افراد جهت پیاده‌روی در نظر گرفته می‌شود. با گذر زمان وزندگی ماشینی و

مشکلات اقتصادی، آلودگی هوا، نداشتن امنیت، اختلاف طبقاتی بین اقشار مختلف جامعه ساکنین شهرها از جمله و همشهری‌های ما چندان رغبتی به پیاده‌روی ندارند و این یکی از پیامدهای زندگی ماشینی بشمار می‌رود و همچنان نداشتن تردد در فضای شهری نیز این امکان را به افرادی که به دنبال سودجویی هستند را می‌دهد تا از طرق مختلف امرارمعاش کرده و زندگی را برای ساکنین ناامن کنند. یان گلن از خصوصیت یک شهر خوب را "شهر قدم زدن و مکث کردن" می‌داند. از نظر وی شهر را یک فضای باکفایت و ارزشمند و به هم پیوسته و به‌دوراز هیاهوی شهری فضایی برای پیاده‌روی می‌داند (صادقی و سبحان اردکانی، ۱۳۹۲).

از ویژگی‌های یک فضای شهری مناسب از نظر کریستوفر الکساندر "امکان ایجاد کاربری‌های گوناگون در یک فای شهری نیازمند داشتن الزاماتی است". یکی از آن الزامات وجود فضاهای مثبت بین ساختمان‌ها که به دنبال آن چگونگی همکاری و همدستی ساکنین در طراحی‌های فضای شهری می‌داند که با این روند طراحی شهری پیاده‌راه‌ها و مکان‌ها در حال تردد بوده و امنیت بیشتری خواهند داشت (نرگس صادقی و سهیل سبحان اردکانی، ۱۳۹۲). پیاده‌رو عمده‌ترین طرز جابجایی افراد در داخل شهرها هست و باید مانند سایر شیوه‌های حمل و نقلی به آن توجه گردد (فرجاد و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۵). فرهنگ و هویت مکان: معماری به‌رغم تفاوت‌های سرزمینی که در شکل آن تأثیر فراوانی داشته است. دارای ویژگی‌های ذات، پویا و تدریجی است که آن را هویت می‌نامند (طلوع دل و همکاران، ۱۳۹۵). فرهنگ، مفهوم پیچیده‌ای دارد و الزامی این پیچیدگی شناخت نموده‌های عینی آن است. برای تعریف دقیق مفهوم فرهنگ باید به رفتارها، افکار، عواطف و درنهایت تعریفی است که انسان آن را ساخته و پرداخته است. این مفهوم در هر جامعه‌ای متفاوت هست و وابستگی مستقیم به آن جامعه دارد که آن جامعه به فرهنگ چه دید و آموزه‌های برای افراد جامعه خود داشته است. وقتی صحبت از زبان به میان می‌آید در تفکرات ما نقش بسته و نیاز به تکلم ندارد و فرهنگ بستر تفکرات ما است که تأثیرگذار و تأثیرپذیر است (نیک فطرت و بیطرف، ۱۳۹۵).

واژه هویت از ابتدای تعریف تاکنون به ۵ معنا تعبیر شده است: ۱ کیفیت یا وضعیت «همان» بودن؛ همانی مطلق با وجود یکتایی. ۲ فردیت، شخصیت؛ وجود فردی. ۳ (در جبر) معادله یا عبارتی که به ازای همه

مقادیر متغیرهای خود ثابت باشد. ۴ بازشناخته شدن از نظر احساس، علائق. ۵ آنچه مالک خود را بشناسد، مانند کارت شناسایی (آرام و همکاران، ۱۳۹۵).

هویت در رهیافتی فلسفی، به معنای «هستی و وجود» به کار می‌رود. معنای آخری هویت که علاوه بر برخی رهیافت‌های فلسفی بر فهم عمومی و عامیانه آن‌هم استوار شده «ماهیت یا تشخیص» است بدین ترتیب آنچه موجب شناسایی شیء باشد، هویت آن را تشکیل می‌دهد (مولانایی و سلیمانی، ۱۳۹۵). بیان یک هویت برای هر منطقه‌ای در جهان از اصلی‌ترین مباحثی است که مطرح می‌شود. در جهان معنا و مفهوم هویت به رشته معماری تخصیص نیافته بلکه در دیگر حوزه‌ها نیز کمرنگ شده است. در جامعه‌های قدیمی و سنتی به راحتی می‌توان هویت را از جامعه سنتی فهمید، چون تفاوت‌های معنا بخشیدن به فضا را به حد بالایی نشان می‌دهد. در این گونه محل‌های حد و مرزی برای غریبه‌ها قائل هستند و فضا و محل زندگی را به صورت اختصاصی برای محل به نمایش می‌گذارند (نیک فطرت و بیطرف، ۱۳۹۵).

قلمرو ویژگی‌های خاصی دارد، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های قلمرو حس هویت است. در واقع قلمروها عامل پدید آمدن انگاره‌ای از هویت است. بسیاری از ما خود را با محله‌ای که در آن زندگی می‌کنیم معرفی می‌کنیم و آن را بخشی از وجود و هویت خود می‌پنداریم (پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۷: ۲۴۹). ارتباط بین انسان و مکان زندگی او از مهم‌ترین ویژگی‌های انسان است که معمار به این نکته توجه خاصی باید داشته باشند و این مهم در صورتی به تحقق می‌پیوندد که در تعاملات اجتماعی به این ارتباط می‌رسند و در نتیجه تعاملات اجتماعی در محل زندگی باعث شناختی بین همسایگان و ارتباط عاطفی می‌شوند و در طول زمان این تعاملات عمیق‌تر شده و حس مکان را به آن‌ها یک دل‌بستگی ایجاد می‌کند (جعفری و فروتن، ۱۳۹۴).

در روانشناسی نیز همانند بسیاری از علوم دیگر، راه‌های گوناگونی برای توضیح و حل مسائل وجود دارد. در واقع، توضیح فعل و انفعالات ذهنی و مباحث مربوط به روان انسان پیچیده‌تر از آن است که بتوان تنها از یک زاویه به آن نگاه کرد. به همین دلیل پژوهشگران این رشته هر کدام به فراخور حساسیت‌های خود راهی برای توضیح این مهم انتخاب کرده‌اند.

در رابطه فرد و مکان باید گفت، اصولاً روان‌شناسی محیط نه تنها با بعد کالبدی مکان بلکه با بعد اجتماعی مکان نیز سروکار دارد. محیط‌های مسکونی: خانه از دیدگاه اقتصادی نوعی «کالا»، از دیدگاه هنری «نماد»، از دیدگاه جامعه‌شناسانه «نهاد»، از دیدگاه انسان‌شناختی نوعی «فرهنگ»، از دیدگاه شهرسازی «واحد فضا» و از دیدگاه معماری، دشوارترین موضوع برای فهم یا طراحی است.

به بیان دیگر معماران معمولاً «کاشانه» طراحی می‌کنند اما تبدیل کاشانه به خانه در احساس و ادراک ساکنان آن، امری ساده نیست. خانه مکانی است که وقوع زندگی روزمره را در خود گرفته است. در مفاهیم معماری ما از قرن‌ها پیش ساحت مقدس خانه به عنوان محلی برای آرامش و با توجهات معنوی تعریف شده است؛ اما با عوض شدن شیوه زندگی در نیم قرن گذشته، مفهوم و مصداق «خانه» و «سکونت» جای خود را به «واحد مسکونی» و «اسکان» دادند.

به عنوان جزء کوچکی از شهر و یا در ارتباط با شهر نه در ارتباط با شهر نه در ارتباط با ساکنانش معنا پیدا کرده و خالی از نمادها و نشانه‌های متافیزیکی و معنوی و مذهبی گذشته است؛ ارزش‌های مکانی و بومی خود را در فرآیندهای رو به رشد جهانی شدن، فشرده‌گی و در هم تنیدگی زمانی و مکانی، با تهدید و تزلزل روبرو می‌بیند؛ پوشش فرهنگی و حریم درونی خود را به وسیله رسانه‌ها از دست داده و ارتباط نزدیک‌ترین بین اعضای خانواده را به وجود آورده است.

کوین لینچ ۱۸ آسایش بصری و محیطی را از مؤلفه‌های مهم و اساسی محیط‌های شهری امن محسوب نموده و اعتقاد دارد «برای سکونت و زندگی، شهر خانه‌ای است بزرگ و همان گونه که خانه باید از صفات و مزایایی برخوردار باشد تا سکونت و زندگی را مطلوب و آسایش بخش سازد، شهر نیز باید دارای کیفیات و ویژگی‌هایی برای تأمین آسایش، راحتی و امنیت باشد. همچنین شهر مانند خانه باید محیطی گرم و صمیمی و دلپذیر باشد تا امکان زندگی مطلوب را فراهم سازد.

جدول ۳ حس مکان و مکان پونتر و مونگومری (فرید جعفری و منوچهر فروتن، ۱۳۹۴).

حس مکان	معیارهای سنجش
معنا	همکاری فرهنگی، عملکردهای ادراکی، تشخیص و ارزیابی کیفی
فعالیت	استفاده از مکان، روانی پیاده‌رو، روانی نقلیه، رفتار، الگوها، خوانایی، خوانایی، بو و صدا
ساختار فیزیکی	منظر شهری، چشم‌انداز، نفوذپذیری، شکل ساخت، مبلمان
مکان	معیارهای سنجش
تصویر ذهنی	خاطره و نمادگرایی، خوانایی و نمایانی، تجربه‌های حسی، ارتباطات روانی، ادراک، شخصی و جهانی
فعالیت	گوناگونی، سرزندگی، زنده‌بودن خیابان، نظاره کردن مردم، کافه فرهنگی، سرگرمی‌های محلی - سنتی، ساعت‌های فعالیت، فعالیت‌های جاذب، معامله و اقتصاد.

بحث و نتیجه‌گیری

نیاز ضروری انسان از بدو خلقت سرپناه بوده و هست. نیاز به خانه و سرپناه یکی از ابتدایی‌ترین و اساسی‌ترین نیازهای انسان است که نقش مهمی در تأمین آرامش و امنیت او ایفا می‌کند. امنیت در واقع حفاظت در مقابل عوامل مستقیم (دزدی، آتش‌سوزی و ...)، غیرمستقیم (آلودگی‌ها، هوا، زمین) و عوامل طبیعی (سیل، زلزله، طوفان و ...) است. در فضاهای شهری دلایل متفاوتی برای مواجهه شدن با آسیب‌های اجتماعی وجود دارد که می‌توان فضای شهری را از لحاظ کالبدی، مسائل و مشکلات اقتصادی، مشکلات اجتماعی را در درون خانواده‌های ساکن و از مهم‌ترین آن‌ها به حس تعلق خاطر اشاره کرد (کریمی آذری، ۱۳۹۷). به دنبال این معضل که توسط کارشناسان خبره مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته و همچنان در اولویت مدیران شهری قرار دارد و به جدیت جهت کاهش این معضل دنبال راهکاری مناسب هستند (کریمی آذری و حسینی، ۱۳۹۷). ما انسان‌هایی هستیم که هر لحظه در تعامل با محیط هستیم. در جریان این تعامل، نسبت به فضاهای مختلف احساس‌های متفاوتی پیدا می‌کنیم. برخی فضاها را از آن خود می‌دانیم و سعی داریم ورود افراد به آن را به کنترل درآوریم؛ برخی دیگر از فضاها را عمومی پنداشته و به خود حق کنترل آن را نمی‌دهیم (پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۷: ۲۴۸). انسان به‌طور فطری با ایجاد قلمرو و جدا کردن خود از دیگران، محدوده‌ی آسایشی را برای خود تدارک می‌بیند. رفتار مربوط به قلمرو یکی از چند سازوکار نظارت بر مرز میان خود و دیگری است و از طریق نظارت بر تعامل اجتماعی رابطه‌ی افراد را تسهیل و از این رهگذر از تضاد و ارتباط نادرست اجتماعی می‌کند (شاه چراغی و بندرآباد،

۱۳۹۶: ۶۶). واقعیت امر این است که قلمرو نظارت بر مرز میان خود و دیگران و ابزاری برای رسیدن به خلوت دلخواه است. اگر در خلوت و سازوکارهای هم پیوند با آن مورد بی توجهی قرار گیرد یا به شکلی انعطاف پذیر در طراحی به کار گرفته شود یا اگر معنای لایه‌های گوناگون فضای شخصی و قلمرو فراموش شود، افراد ناگزیر می‌شوند با محیط آن‌قدر کلنجار بروند تا به مرز دلخواه تعامل (از دید خود) دست یابند (پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۷: ۲۴۸).

بر اساس نظریه نیازهای مازلو (۱۹۸۶) امنیت یکی از نیازهای ضروری و پایه برای تعالی انسان است که بر سلامت و سعادت انسان و در نتیجه جامعه تأثیر مستقیم می‌گذارد در واقع احساس امنیت یعنی رفع خطر و استفاده بهینه از فرصت. بنابراین باید چنین نتیجه گرفت که امنیت دارای دو وجه است در وجهی امنیت در گرو نبود خطر و در وجهی دیگر کسب فرصت‌ها و تضمین منافع و ارزش‌ها است. امن بودن فضا خود دارای دو مؤلفه است: ایمنی و امنیت. در مؤلفه ایمنی، اشاره به موارد و عوامل محیطی است که در صورت عدم تأمین شرایط مطلوب وقوع حوادث اجتناب‌ناپذیری می‌شود و خطر آن به صورت بالقوه و بالفعل جان و مال حاضران، عابران و ناظران را تهدید می‌کند. مؤلفه امنیت نیز به جرائم علیه اشخاص و اموال آن‌ها اشاره دارد که در صورت عدم تأمین شرایط پیشگیری‌کننده، اموال و جان حاضران، عابران و ناظران را صورت بالقوه و بالفعل تهدید خواهد نمود. هر فضای شهری امن در معنای کامل آن شامل این دو مؤلفه می‌شود. شرایطی را که از فصل مشترک این دو به وجود آید، را می‌توان به عنوان فضای شهری امن توصیف کرد. فضای شهری مناسب تا حد زیادی تأمین‌کننده امنیت به عنوان نیازهای اساسی انسان است و فضای شهری نامناسب از بین برنده آن و زمینه‌ساز انواع آسیب‌ها و معضلات اجتماعی می‌باشد. فضاهای نامناسب شهری، فضاهای بی‌دفاع، محله‌های ناامن، کانون‌های پرتراکم با نظارت کم و مکان‌های با کاربری‌های خاص از عوامل تهدیدکننده امنیت شهری هستند. مطالعات متعدد انجام درباره امنیت در فضای عمومی و به‌ویژه در شهرها نشان‌دهنده اهمیت امنیت به عنوان شاخص کیفی زندگی در شهرها است و نیز آسیب‌های اجتماعی از مهم‌ترین پیامدهای تهدید یا تضعیف امنیت به شمار می‌رود.

چنانچه بیان شد، امنیت شرط سلامت روحی و آسایش روان انسان است و از آن طریق می‌توان جامعه‌ای سالم و شهری پایدار داشت. با طراحی مناسب و استفاده اصولی عناصر تشکیل‌دهنده یک شهر می‌توان ناهنجاری را به حداقل رساند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بررسی مشخصات کالبدی، نوع کاربری اراضی

و کارکردهای اصلی این مکان‌ها و طراحی فضاهای کالبدی مقاوم در برابر ناهنجاری اجتماعی، بیش‌ازپیش اهمیت یافته تا بدین‌وسیله، امکان کنترل، پیشگیری و کاهش نرخ ناهنجاری‌های شهری فراهم آید. درواقع می‌توان گفت برخی مشخصات کالبدی و اجتماعی در وقوع جرم مؤثر است. با تغییر ساختار فضا، اعم از نحوه‌ی نورپردازی معابر، وجود مراکز تفریحی و گذراندن اوقات فراغت، طراحی مناسب ساختمان‌ها و شهرسازی با برنامه، طراحی و مهندسی مناسب محیط و منظر و به‌کارگیری تجهیزات، ابزار و فناوری‌های نوین نظارتی در مقاطع زمانی خاصی بر یک مکان ویژه، می‌توان از وقوع بزهکاری پیشگیری کرد. رعایت این اصول می‌تواند احساس امنیت شهروندان را افزایش دهد و سبب افزایش رفاه عمومی در شهرها شود. در این راستا، نقش سیاست‌گذاران و متخصصان طراحی شهری را در کاهش احتمال وقوع جرم از طریق ایجاد محیط‌هایی امن، نمی‌توان نادیده گرفت. رویکرد طراحی محیطی نیز مانند رویکرد پلیس جامعه‌محور، حل مسئله را از طریق همکاری تنگاتنگ با مردم، اساس کار خود قرار داده است.

نتایج پژوهش نشان داد که ساکنان در محدوده‌هایی که فضا با رویکرد امنیت طراحی شده زندگی می‌کنند، نصف دیگران احساس ناامنی می‌کنند و ۲/۵ برابر کمتر از جرائم رنج می‌برند. همچنین محدوده‌های توسعه‌یافته مطابق اصول این رویکرد سبب کاهش ۲۵ درصدی فرصت‌های مجرمانه می‌گردد (جلوداران، ۱۳۹۶). از ویژگی معماری مسکن مطلوب این است که باید درجات مختلف امنیت (امنیت روانی و امنیت فرهنگی) را برای ساکنان خویش فراهم آورد.

همچنین نتایج پژوهش نشان داد بر اساس رویکرد پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیط، طراحی و استفاده مناسب از محیط ساخته‌شده، می‌تواند امنیت را در فضاهای شهری فراهم نماید. زیرا هر چه بیشتر شناخت و با دقت بیشتری به طراحی فضاهای شهری مطلوب و امن پرداخته شود شاهد محیطی پاسخده و با تعاملات اجتماعی هستم شناخت و ارتباط با محیط از روابط تأثیرگذار ادراک انسان از محیط می‌باشد. شناخت این عوامل و تأثیرات آن بر ذهن انسان قبل از هرگونه طراحی یا بازطراحی فضا الزامی است. راهکارهای بیان‌شده در این پژوهش می‌تواند راه‌گشایی برای طراحی‌های آتی و یا بازطراحی فضاهای شهری باشد و ضامن شهری امن برای انسان‌ها شود. پیشنهادهایی که در این خصوص ارائه شده است:

- با طراحی عرصه‌ها، اعم از عرصه‌های خصوصی و عمومی از هم جدا شوند.

- در مجتمع‌های مسکونی و یا شهرک‌ها باید ورود و خروج ساکنین، میهمان‌ها کنترل شوند و از ورود افراد غریبه و غیر ساکن به این مکان‌ها جلوگیری به عمل آید.
- جهت طراحی خانه‌های مسکونی به صورتی طراحی شوند که اشراف کامل به حیاط، اطراف محل سکونت خود و همسایه‌ها را داشته باشند و بخصوص زمانی که فرزندان‌شان در حیاط و یا محوطه اطراف منزل بازی می‌کنند در کنترل و دید خانواده‌ها باشد.
- استفاده بهینه از وسایل و مبلمان شهری جهت زیبا کردن در طراحی استفاده شود. در نهایت به پیشگیری جرم کمک کند...
- استفاده از ضوابط و اصول طراحی شهری و معماری استفاده کرد و از ایجاد فضاهای غیرقابل دید جلوگیری به عمل آید.
- از مسیرهای غیرقابل دید و کنترل هر چه بیشتر خیابان‌های توسط خانواده‌ها انجام شود.
- به ایجاد فضاهای شهری مناسب جهت تجمع ساکنین برای حل مشکلات رودرروی ساکنین که در نتیجه کنترل بهتر محله خواهد شد.
- رعایت مقیاس انسانی در طراحی فضاهای شهری بخصوص فضاهای مسکونی امنیت را تأمین کرده و همچنان یک شادمانی و همبستگی به محیط شهری را به فضای شهر بازگرداند.
- نورپردازی مناسب در تمام فضاهای شهری انجام شود.
- تقویت و ایجاد کاربری‌های گوناگون در محله‌های که در ساعات شبانه‌روزی فعال باشند.
- مفهوم فرهنگ سنتی در پایداری و امنیت به عینی دیده شود.
- طراحی شهری به تنهایی فقط یک طراحی فضای شهری نیست بلکه متأثر از مسائل اجتماعی- فرهنگی نیز هست.
- کاربری‌های مختلفی در پارک‌ها اندیشیده و ورودی‌ها و خروجی‌های در کنترل باشد.
- رای نظارت طبیعی؛ با استفاده از درها، پنجره‌ها استفاده شود و از ایجاد نقاط کور جلوگیری به عمل شود.
- کنترل دسترسی‌ها اعم از خیابان‌ها و پیاده راه‌ها.
- تعمیر و نگهداری تجهیزات شهر مثل مبلمان شهری اتخاذ شود.

- واحدهای متروکه و خراب خیلی سریع تعمیر و از حالت متروکه در آید.

منابع

- آقاغنی زاده جهان؛ و کلانتری محمد. (۱۳۹۱). آسیب شناسی نظم و امنیت در پارک های شهر تهران با استفاده از اصول و راهبردهای پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی. نظم و امنیت انتظامی، ۵(۳) (پیاپی ۱۹)، ۷۷-۱۰۶.
- ادیبی سعدی نژاد، فاطمه؛ و عظیمی، آزاده. (۱۳۹۰). تبیین امنیت در محیط شهری بر مبنای پارامترهای کالبدی و طراحی (مورد شهر بابلسر)، ۱۵(۴)، ۸۱-۱۰۶.
- اسماعیل یوسفی؛ امیر رحمانی؛ و محسن قربانخانی. (۱۳۹۳). ارزیابی نقش المان های شهری بر ارتقای حس مکان در فضاهای شهری (نمونه موردی: شهر همدان). مطالعات محیطی هفت حصار، ۳، ۷۱-۸۱.
- امیر احمدی، رحمت الله. حسینی، سید جواد. (۱۳۹۵). تأثیر عوامل جامعه شناختی بر مشارکت پذیری مردم در نوسازی بافت های فرسوده شهری (مورد مطالعه: آزادشهر استان گلستان). فصلنامه پژوهش های جامعه شناختی، سال دهم شماره ۲: ۳۹-۵۱.
- امیریان فارسانی، امین. (۱۳۹۸). جایگاه نظریات جرم شناسی مبتنی بر محیط در ایران. نشریه پژوهش های حقوقی قانون یار، ۲(۶)، ۲۷-۵۶.
- بهشتی، سید صمد؛ و حقرادی، محمد. (۱۳۹۵). احساس تعلق به ایران در میان اقوام ایرانی، ۲۸(پیاپی ۶۷)، ۲۵-۴۰.
- بیابانی، غلامحسین. (۱۳۸۷). اطلاعات جنایی و تحلیل های اطلاعاتی در کشف جرائم. فصلنامه علمی کارآگاه، (شماره ۴ دوره ۱)، ۱۴۸-۱۷۵.
- پاکزاد، جهانشاه؛ و بزرگ، حمیده. (۱۳۹۷). الفبای روان شناسی محیط برای طراحان (ج تک جلدی). تهران: آرمانشهر. (نشر اثر اصلی ۱۳۹۱)
- پیشگاهی فرد، زهرا؛ و احمدی دهکا، فریبرز. (۱۳۸۹). ارزیابی تهدیدات امنیت ملی در مناطق مرزی شمال ایران. آمایش محیط، ۳(۹)، ۵۳-۷۷.
- تقی پور، ملیحه؛ علی اکبر، حیدری؛ و فقیه الاسلام، مرضیه. (۱۳۹۷). بررسی ارتباط امنیت اجتماعی و هویت معماری در کاربری های شهری. مطالعات محیطی هفت حصار، ۷(۲۶)، ۵-۱۸.
- تکیه خواه، جاهده؛ ورمزیار، مهدی؛ رحمانی، شیرین؛ و مجردی، حمیدرضا. (۱۳۹۲). بررسی آسیب شناسی پارک ها و فضاهای سبز تفریحی شهر سنندج. پژوهش های راهبردی و امنیت و نظم اجتماعی، (شماره ۲، پیاپی ۶)، ۱۳۱-۱۴۴.
- جعفری، فرید؛ و فروتن، منوچهر. (۱۳۹۴). ارزیابی دل بستگی به مکان: تبیین عوامل و شاخص ها. مطالعات محیطی هفت حصار، ۴(۱۳)، ۶۳-۷۶.
- جلوداران، هادی. (۱۳۹۶). تحلیلی بر فضاهای شهری حاشیه با رویکرد امنیت (SBD) در کاهش آسیب های اجتماعی (نواحی حاشیه شهر همدان). مطالعات محیطی هفت حصار، ۵، ۱۹-۳۰.

نقش طراحی معماری خلاقانه و هوشمندانه در آسایش و امنیت اجتماعی فضاهای شهری.....195

- حجت خواه، سید محسن؛ عسکری، سعید؛ و فیض‌اللهی، جلال. (۱۳۹۲). رابطه سبک‌های مقابله با تنیدگی با گرایش به بزهکاری در نوجوانان پسر. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۸(۲۹)، ۱۴۵-۱۶۴.
- حضرتی معصومه، زهرا؛ و رحیمی، محمد. (۱۳۹۶). بررسی مشارکت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در میان شهروندان شهر تهران. پژوهش‌های جامعه‌شناسی، دوره ۱۱ (شماره ۱)، ۳۵-۶۴.
- خیاتی، حامد؛ رستمی، فرنوش؛ و پودات، زهرا. (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر کاهش جرائم فردی و افزایش امنیت در فضاهای شهری با استفاده از نظریه CPTED. نشریه معماری شناسی، ۱(۱).
- خدایاری مطلق، صفیه. شارع پور، محمود. تولایی، نوین. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر شاخص‌های مطلوبیت فضای شهری بر میزان تحقق حق به شهر (مورد مطالعه: شهر بابلسر). فصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال دهم، شماره ۴: ۶۵-۹۰.
- خلعبری، عبدالحسین؛ و بیابانی، غلامحسین. (۱۳۸۶). جرم یابی قتل از نگاه کارآگاهی. نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، معاونت آگاهی، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس آگاهی.
- دیوشلی، سیده فرگل حسینی؛ و کریمی آذر، امیررضا. (۱۳۹۶). استخراج راهبردهای محیطی مؤثر در پیشگیری از جرائم بر اساس نظریه (CPTED) (مطالعه موردی: مجتمع‌های مسکونی شهر رشت). نشریه مدیریت شهری، ۱۶(۴۸)، ۴۵۹-۴۷۶.
- شاه‌چراغی، آزاده؛ و بندرآباد، علی‌رضا. (۱۳۹۶). محاط در محیط: کاربرد روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی (ج ۱-۱). تهران: سازمان جهاد دانشگاهی تهران. (نشر اثر اصلی ۱۳۹۴)
- صادقی، نرگس؛ و سبحان اردکانی، سهیل. (۱۳۹۲). امکان‌سنجی احداث پیاده راه به‌عنوان یک کاتالیزور در جهت ارتقای کیفیت فضای شهری (مطالعه موردی: محور بوعلی همدان). مطالعات محیطی هفت حصار، ۲(۵)، ۱۳-۲۰.
- صادق سروسناتی، رحمت‌الله؛ و نصر اصفهانی، آرش. (۱۳۹۰). مطالعه عوامل مؤثر بر ترس از جرم در محله‌های شهری مطالعه محله‌ای در منطقه ۵ شهر تهران. مسائل اجتماعی ایران، ۱(۱)، ۱۴۹-۱۷۶.
- ضابطیان الهام؛ و خیرالدین رضا. (۱۳۹۷). مدل‌سازی سنجش ارتباط بین سازگاری روانی به‌منظور رسیدن به آسایش حرارتی با حس مکان در فضاهای شهری. مطالعات شهری، ۷(۲۸) # ۰۰۶۵۹# (۱)، ۷۷-۹۰.
- ضابطیان طرقي الهام؛ و خیرالدین رضا. (۱۳۹۸). سنجش ارتباط بین سازگاری روانی در جهت نیل به آسایش حرارتی با حس مکان در فضاهای شهری (نمونه موردی: میدان امام خمینی و امام حسین شهر تهران). هویت شهر، ۱۳(۱۳) # ۰۰۶۲۰# (۱)، ۴۷-۶۲.
- طالب پور، اکبر. (۱۳۹۶). رابطه‌ی فضاهای بی‌دفاع شهری با احساس امنیت اجتماعی (مطالعه‌ی موردی: شهروندان شهر تهران). فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۷(۲۲)، ۱۳۵-۱۵۶.
- طلوع دل، طاهر، مهدی نژاد، محمدصادق؛ و جمال‌الدین؛ و صادقی حبیب‌آباد، علی. (۱۳۹۵). بازشناسی مانایی ماهیت انگاره‌های قدسی در معماری اصیل اسلامی ایران مبتنی بر شناسایی هویت پایدار کالبد مساجد جامع ایرانی. معماری و شهرسازی پایدار، ۲(۴): ۱۷-۳۰.

- طاهری، محبوبه؛ و اجلالی، پرویز. (۱۳۹۳). مطالعه میدانی و بررسی جامعه شناختی «ترک محله» ساری (در چارچوب فضای اجتماعی، جرم و هویت). فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۸(۲۹): ۸۹-۱۲۰.
- فرجا، ابوالفضل؛ جبّاری، اکبر؛ ساریخانی، فاطمه؛ رنجدوست یکانی، علی اصغر؛ و فلاح عراقی، سپیده. (۱۳۹۱). مرجع شهرسازی-مجموعه مباحث پر کاربرد در طرح های توسعه شهری منطقه ای. تهران: آذرخش.
- فرزانه، یاسر. (۱۳۹۹). راهکارهایی جهت افزایش امنیت در بازطراحی مجتمع های مسکونی بر اساس نظریه خلق فضای قابل دفاع و CPTED (نمونه موردی شهرک بسیجیان آمل). نشریه معماری شناسی، ۳(۱۵)، ۱-۱۱.
- فرشید، آرام؛ فقرانی، ریبا؛ و حبیبی، میترا. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر بازارهای دورهای در هویت بخشی و افزایش حس تعلق ساکنان (نمونه موردی: بازارهای روز شهر همدان). مطالعات محیطی هفت حصار، ۴(۱۵)، ۱۵-۲۶.
- کلاتری محسن؛ حیدریان مسعود؛ و محمودی عاطفه. (۱۳۸۹). ایمن سازی فضای کالبدی شهرها در برابر بزهکاری با استفاده از راهبردهای پیشگیری جرم با طراحی محیطی. دانش انتظامی، ۱۲(۳) (مسلسل ۴۸)، ۵۱-۷۴.
- کاظمی پور ثابت، شهلا؛ رضایی، حسین؛ و رضایی فر، حدیثه. (۱۳۹۴). سنجش نگرش جامعه میزبان به گسترش آسیب های اجتماعی ناشی از توسعه گردشگری در شهر همدان. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، (شماره ۱ دوره ۸)، ۱۵۱-۱۸۴.
- کریمی آذری، امیررضا؛ و حسینی، سید فر گل. (۱۳۹۷). ارزیابی مؤلفه های نظریه (CPTED) در پیشگیری از جرم (مطالعه موردی: مجتمع های مسکونی شهر رشت (ابریشم، پردیسان و کاکتوس)). مجله مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی، ۱۳(۴۴)، ۷۴۵-۷۶۰.
- کمالی، بهنام؛ و علایی، محسن. (۱۳۹۲). رابطه بین قشر بندی اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی بین ساکنان شهر اردبیل در سال ۱۳۹۰. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۸(۲۹)، ۶۱-۸۷.
- گلی، علی. (۱۳۹۰). زنان و امنیت در فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: پارک آزادی شیراز). جامعه شناسی تاریخی، ۳(۲)، ۱۴۳-۱۶۴.
- لحمیان، رضا. (۱۳۹۶). بررسی ارتباط بین طراحی و بازطراحی فضاهای شهری و وقوع جرم (مورد پژوهی: شهر بابل). دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، ۷(۲۵)، ۱۵۵-۱۶۶.
- محسنی، رضا علی؛ و ذوقدار مقدم، آذر. (۱۳۹۶). بررسی رابطه ی بین فضای شهری و جرم: مورد مطالعه، منطقه یازده مشهد. پژوهش های جامعه شناسی، دوره ۱۱(۳-۴)، ۱۵۱-۱۷۱.
- مختارپور، مهدی. (۱۳۹۵). تبیین پدیدار شناختی ابعاد اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: منطقه ۷ شهر تهران). پژوهش های جامعه شناسی، دوره ۱۰(شماره ۱)، ۷۱-۹۶.
- محمد پژوه، لادن؛ و رضایی راد، هادی. (۱۳۹۵). تبیین و ارزیابی عوامل امنیت اجتماعی زنان در عرصه های عمومی شهر (نمونه موردی: ناحیه ۳ منطقه ۱ تهران). مطالعات محیطی هفت حصار، ۴(۱۵)، ۴۷-۶۰.

نقش طراحی معماری خلاقانه و هوشمندانه در آسایش و امنیت اجتماعی فضاهای شهری.....197

- مفیدی شمیرانی، سید مجید؛ کامران کسمایی، حدیثه؛ مفیدی، محمدرضا؛ و حبیب، فرح. (۱۳۹۵). مسکن اجتماعی: تبلور هویت، پایداری، فرهنگ. (دانشگاه آزاد اسلامی). تهران: علم معمار رویال.
- منصوری، حسین؛ کاملی، محمدجواد؛ و نوری نژاد، محمدعلی. (۱۳۹۴). تأثیر مدیریت شبکه‌ای اطلاعات جنایی پلیس آگاهی در کشف جرائم جنایی (مورد مطالعه استان یزد). سامانه مدیریت نشریات علمی (نیروی انتظامی)، (۷ دوره ۲)، ۹۷-۱۲۲.
- مولانایی صلاح‌الدین؛ و سلیمانی سارا. (۱۳۹۵). بازساخت مؤلفه‌های هویت اصیل معماری بومی ایرانی در غرب کشور، نمونه موردی: اورامان کردستان. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، (۱۷)، ۱۱۵-۱۲۷.
- میرزاخانی، عبدالرحمن؛ درویشی، صیاد؛ و میرزاخانی، پرینسا. (۱۳۹۶). بررسی شاخص‌های طراحی ایمنی در معماری سنتی ایران و رویکرد CPTED (با تأکید بر پیشگیری از جرم). فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۱۲(۴۳)، ۱۰۳-۱۲۸.
- نور محمدزاده، علی؛ و یاوری، امیرحسین. (۱۳۹۸). نقش پلیس اطلاعات محور در جرم‌یابی پرونده قتل‌های زنجیره‌ای. کارآگاه، ۱۲(۴۸)، ۲۷ تا ۲۷.
- نیک فطرت مرتضی؛ و بیطرف احسان. (۱۳۹۵). بررسی تأثیرات فرهنگی در معماری بومی ایران از منظر پایداری. شباک، ۲(۴) و ۵ (پیاپی ۱۱ و ۱۲) (جلد ۴ مطالعات هنر و معماری)، ۱۲۶-۱۳۴.